

Türkiye'nin İlk Kadın Diplomatı Adile Ayda ve Türk Diplomasisi*

Arif Behiç ÖZCAN**

ÖZ

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, siyasal hayata ilişkin birçok dönüşüm yaşanmıştır. Bu süreçte Türk diplomasisi de kapılarını kadınlara açmıştır. Adile Ayda 1932'de Dışişleri Bakanlığı'na meslek memuru olarak atandığında Türkiye'nin ilk kadın diplomatı unvanına sahip olmuştur. Ancak Adile Ayda'nın diplomatik kariyeri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Kendi ifadesiyle "kadın olması nedeniyle karşılaştığı bazı engeller nedeniyle" diplomasi dünyasından bir süre uzak kalan Adile Ayda, 1958'de tekrar diplomatik mesleğine dönmüştür. Bu çalışmanın amacı, Türk diplomasi tarihinin önemli bir figürü olan Adile Ayda'nın diplomatik kariyerini inişli çıkışlı hale getiren nedenleri araştırmaktır. Karşılaştığı sorunları kadın olmasıyla ilişkilendiren Adile Ayda, bu sorunları açık bir şekilde dile getirmemiştir. Bu araştırmanın ulaştığı sonuçlara göre kendisinin diplomasi dünyasından uzun süre uzak kalışı onunkısa süren ilk evliliğiyle ve İsmet İnönü'nün eşi Mevhibe Hanım'ın bu evlilikteki rolüyle ilişkilendirilebilir. Diplomatlığa dönüşü ise, babası Sadri Maksudi Arsal'ın siyaset alanındaki bağlantılarıyla açıklanabilir.

Anahtar Kelimeler: Adile Ayda, Türk Diplomasisi, Sadri Maksudi Arsal, Dışişleri Bakanlığı, Kadın Diplomatlar.

Türkiye's First Woman Diplomat, Adile Ayda and The Turkish Diplomacy

ABSTRACT

In the first years of the Republic of Türkiye, there were many transformations regarding the political life. In this process, Turkish diplomacy also opened its doors to women. When Adile Ayda was appointed as a Professional officer to the Ministry of Foreign Affairs in 1932, she had the title of Türkiye's first female diplomat. However, Adile Ayda's diplomatic career has followed a course of ups and downs. Adile Ayda, who, in her own words, stayed away from the world of diplomacy for a while "due to some obstacles she faced due to being a woman", returned to the profession of diplomat in 1958. The aim of this study is to investigate the reasons that made the diplomatic career of Adile Ayda, who was an important figure in the history of Turkish diplomacy, ups and downs. Adile Ayda, who related the problems she faced with being a woman, did not Express these problems openly. According to the results of this research, her long absence from the world of diplomacy can be associated with her short-lived first marriage and the role of İsmet İnönü's wife Mevhibe Hanım in this marriage. Her return to diplomacy can be explained by the political connections of her father, Sadri Maksudi Arsal.

Keywords: Adile Ayda, Turkish Diplomacy, Sadri Maksudi Arsal, Ministry of ForeignAffairs, Women Diplomats.

1. Giriş

Türkiye'nin ilk kadın diplomatı unvanına sahip olan Adile Ayda, akademik dünya içinde genel olarak dünya çapında bir Türkolog ve Türkiye'de kadın haklarının önde gelen savunucularından birisi olarak tanınmaktadır. 1932 yılında Dışişleri Bakanlığı'nın sınavını kazanmış olsa da literatürde hakkında anlaşmazlık bulunan nedenlerle kendisi bir süre diplomasi dünyasından uzak kalmıştır. 1958 yılı, Türk diplomasi tarihi açısından önemli bir dönüşüm yılı olmuş ve kadın diplomatlar yabancı temsilciliklerde görevlendirilmeye başlamışlardır. Türkiye'yi yurt dışındaki diplomatik misyonlarda temsil eden ilk kadın diplomat olarak Adile Ayda önce 1958 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na delege olarak atanmıştır. 1960-1971 yılları arasında, Lahey, Belgrat ve Roma'da diplomatik görevlere getirilmiştir. Diplomatik görevlerini tamamladıktan sonra 13 Temmuz 1976'da Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından Cumhuriyet Senatörü üyeliğine atanarak Türkiye'de kamu görevi yürütmeye devam etmiştir. Bu çalışmanın

* 20-22 Ekim 2022 tarihlerinde düzenlenen I. Osmanlı ve Türkiye Araştırmaları Kongresi'nde "Türkiye'nin İlk Kadın Diplomatı: Adile Ayda" başlığıyla sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** **Corresponding Author/Sorumlu Yazar,** Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, abozcan@selcuk.edu.tr
Makalenin Gönderim Tarihi: 25.04.2023; Makalenin Kabul Tarihi: 01.06.2023

Citation/Atf: Özcan, A. B. (2023). Türkiye'nin ilk kadın diplomatı adile ayda ve türk diplomasisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 273-282. https://doi.org/10.52642/susbed.1287726

amacı, Adile Ayda'nın 1932'de girdiği Dışişleri memurluğundan kısa bir süre sonra ayrılmasına ve 1958'de diploması dünyasına dönüşüne yol açan nedenleri tespit etmektir.

Bu amaçla çalışmada öncelikle Adile Ayda'nın eğitim sürecinde oldukça önemli rol oynayan babası Sadri Maksudi Arsal'ın Türkiye'ye geliş sürecinden bahsedilmiştir. Ardından Adile Ayda'nın 1932'de girdiği Dışişleri Bakanlığı meslek memurluğundan 1934'te neden ayrıldığına ve 1958'de neden tekrar diploması dünyasına döndüğüne ilişkin literatürdeki tartışmalar ele alınmış ve bu tartışmalar tarihi bilgi ve belgeler ışığında eleştiriyeye tabi tutulmuştur. Sonrasında Adile Ayda'nın 1958'le başlayan diplomatlık serüvenine ilişkin değerlendirmeler yapılmış, Türk diplomasisi açısından kadın diplomatların Adile Ayda'da somutlaşan önemi vurgulanmıştır. Adile Ayda'nın diplomat yönü ve Türk diplomasinin bu önemli dönüşümü üzerine günümüze kadar çok az sayıda akademik çalışma yapıldığı dikkate alındığında, bu çalışmanın küçük de olsa bu alana yapabileceği bilimsel katkı önemli olacaktır. Ayrıca kendisi hakkında var olan literatüre ilişkin burada yapılacak değerlendirmelerin Türk diplomasisi tarihine ilişkin çok dikkat çekmeyen bu konuda yeni bir bilimsel tartışma başlatması ümit edilmektedir.

Adile Ayda Türkiye'nin ilk kadın diplomatı olsa da bilim insanları onun bu yönünü genelde ihmal etmişlerdir. Bu konudaki literatür incelendiğinde sadece şu çalışmalarla karşılaşmaktadır: "Diploması Tarihi Işığında İlk Türk Kadın Diplomat: Adile Ayda" adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezi tarihsel gelişmeler ışığında onun diplomatlık yönüne değinen bir çalışmadır (Yoğun, 2019). "Diplomaside Kadın ve Egemen Maskülenlik: Değişen Normlar ve Pratikler" adlı makale (Süleymanoğlu-Kürüm & Rumelili, 2018) ve "Women and Gender in Turkish Diplomacy: Historical Legacies and Current Patterns" adlı kitap bölümünde (Rumelili & Suleymanoglu-Kurum, 2018) de Adile Ayda'ya ilişkin değerlendirmeler mevcuttur. "Tourism as a Soft Power in Turkish Foreign Policy from the Perspective of Women Ambassadors: The Case of Africa" adlı çalışmanın Adile Ayda'ya değindiği kısımlar bulunmaktadır (Balci & Boztaş, 2021). *Zeki Kunalalp and the Turkish Foreign Service* adlı kitap Adile Ayda'nın diplomatlık yönüne temas eden eserlerdendir (Güçlü, 2015). Emekli bir diplomat tarafından yazılmış bir anı kitabı olan *Sinirli Yıllar: Dışişlerinde 42 Yıl'da* yazar Adile Ayda ile farklı ülkelerdeki karşılaşmalarından edindiği gözlemleri paylaşmaktadır (Aytaman, 1996). Yine bir başka emekli diplomata ait *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz* adlı eserde de Adile Hanım ile ilgili kısa bilgiler bulunmaktadır (Girgin, 2005). Bunlar dışında kendisini edebiyat ve tarih alanlarındaki bilimsel çalışmaları nedeniyle konu edinmiş birçok eser bulunmaktadır.

Yukarıda adı geçen araştırmalar diplomaside kadınların yeri ve Adile Ayda'nın diplomatlık yönüyle ilgili farklı konulara vurgu yapmaktadırlar. Ancak söz konusu literatür içerisinde Adile Ayda'nın diploması dünyasından uzun süre uzak kalmasına yol açan ve sonrasında geri dönüşüne neden olan gelişmeleri gerekçeleriyle birlikte açıklayan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle bu araştırma ilgili soruya bir yanıt arama çabasının ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca yine bu çalışmalarda, Türkiye'de kadın diplomatların görevlendirilmesine ilişkin iki farklı bakış açısı ortaya çıkmaktadır: Kadınların diplomasieye çok geç girdiklerini vurgulayan eserler ki bu durumu kadınlara yönelik ayrımcı fikir ve politikalarla ilişkilendirmektedirler. Diğerleri ise dünyada kadınların diplomasie alanındaki varlığının genel görünümünden dolayı Türkiye'de bu hakların daha erken hayata geçirildiğinin altını çizmektedirler. Bu tespitler arasındaki zıtlık, bilim insanlarının perspektif farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu çalışmanın amacı ise bu perspektiflerden birini güçlendirmek veya zayıflatmaktan çok Adile Ayda'nın bir diplomat olarak karşılaştığı sorunların Türkiye'de kadınlara yönelik kapsamlı bir engelleme anlayışından mı yoksa bunun Adile Ayda'nın şahsiyeti ve ailesiyle ilgili özel ve biricik durumlarla mı ilişkili olduğunu anlayabilmektir. Nitekim kendisi bazı resmi arşiv belgelerinde de görüldüğü üzere "kadın olması nedeniyle karşılaştığı bazı engelleri" gerekçe göstermekte ancak bu engellerin neler olduğunu anlaşılır hale getirecek ayrıntılara yer vermemektedir. Bu araştırmaya yön veren ana unsur, kendisinin detaylandırmadığı bu gerekçeleri ortaya çıkarabilmektir.

Araştırma sürecine, araştırma metoduna ve araştırmanın sınırlılıklarına ilişkin vurgulanması gereken bazı önemli noktalar bulunmaktadır. Adile Ayda "Türkiye'nin ilk kadın diplomatı" sıfatını taşıması nedeniyle Türk diplomasie tarihi açısından dikkat çeken birisidir. Araştırma sürecinde mesafe alındıkça Adile Ayda'nın hayatının birçok yönüyle incelenmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bu nedenle, öncelikle onun hayatına yön veren kritik bir süreç olarak babası Sadri Maksudi Arsal'ın Kazan'dan Avrupa'ya, oradan da

Türkiye'ye geliş sürecine ve Adile Ayda'nın bu süreçten nasıl etkilendiğine bakmak gerekmiştir. İkinci olarak, Adile Ayda'nın 1932'de diplomat olarak atanmasının ardından 1934'te neden ayrıldığı konusu daha önemli bir soru haline gelmiştir. Çünkü Adile Ayda hakkındaki araştırmalarda bu soruya verilen yanıtlarda önemli düzeyde bir karışıklık ve/veya boşluk olduğu sonucuna ulaşıncaya bu konunun üzerine daha fazla gidilme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Üçüncü olarak, Adile Ayda'nın 1958'de Dışişleri Bakanlığı'na dönüş süreci, o dönemin iç ve dış siyasal şartlar çerçevesinde analiz edilmiştir. Diplomatik misyonlarda yaptığı görevler ve sonrasında bu görevlerin sona ermesiyle birlikte Cumhuriyet Senatörü olarak yürüttüğü kamu görevleri sırasında kendisinin siyaset ve dış politika anlayışını ortaya koyabilecek izler takip edilmiştir. Araştırma sürecinde TBMM Tutanak Dergisi, TBMM Arşivi ve Resmi Gazete arşivi taranmıştır. Aynı zamanda aile üyelerinin yaptıkları konuşmalar da birincil kaynak olarak kullanılmıştır. Araştırmanın en büyük sınırlılığı, Adile Ayda'nın diplomatik görevleri sırasında yaşadıklarını anlattığı bir anı kitabının bulunmamasıdır.

2. Sadri Maksudi Arsal'ın Kazan'dan Türkiye'ye Gelişi ve Adile Hanım

1878 yılında Kazan'da doğan Sadri Maksudi Arsal Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusya'daki Türklerin milli uyanışını sağlama amacıyla olan çeşitli siyasal örgütlenmeler içerisinde yer almış Kazan-Tatar bir aydındır. 1920 yılına kadar Rusya'daki Müslümanların/Türklerin milli varlığını korumak için mücadele eden idealist bir siyasetçidir (Yörük, 2017). Gaspıralı İsmail ve Yusuf Akçura gibi Türk kimliğinin inşasında fikirleriyle etkili olan isimler ise Kırım bölgesinde mücadele yürütmekteydiler (Mankoff, 2022). Kırım'a gittiğinde tanıştığı Gaspıralı İsmail Bey'in Türklük konusundaki düşüncelerinden etkilenen Sadri Maksudi, 1917 Bolşevik Devrimi'ne karşı Kazan-Türkmənistan hattındaki hareketlere dâhil olarak siyasal açıdan aktif bir lidere dönüşmüştür (Çetin Ç. Z., 2018). Ancak Bolşeviklerin bu siyasal hareketler üzerindeki baskılarının artması sonucunda ülkesini terk ederek Finlandiya'ya sığınmak zorunda kalmıştır. Finlandiya'dayken eşine yazdığı mektup Osmanlı Devleti'nin Moskova'daki elçisi Ali Fuat Paşa tarafından Kamile Hanım'a ulaştırılmış, bu mektup üzerine eşi, çocukları Naile ve Adile ile birlikte Finlandiya'ya gitmiştir (Ayda, 1991). Sonrasında bir süre Almanya'da kalan aile ardından daha uzun süre kalacakları Fransa'ya taşınmışlardır. Sadri Maksudi, bu süreçte Sorbonne Üniversitesi'nde Türk tarihi üzerine dersler vermeye başlamıştır. Sadri Maksudi, 1911'den beri Türk Yurdu dergisine yazılar göndermeye de devam etmiştir. Atatürk'ün hem bu yazılar nedeniyle hem de Sorbonne'da verdiği dersler nedeniyle Sadri Maksudi'ye olan ilgisi artmaya başlamıştır. Nitekim Atatürk, genç Cumhuriyet'in kurumsallaşma sürecine katkı sunacağından emin olduğu Sadri Maksudi'yi 1924 yılında Yusuf Akçura'nın da tavsiyesiyle Türkiye'ye davet etmiştir. Ankara'ya geldiklerinde ise tarihçi Halil İncalcık ile aynı binaya yerleşmişlerdir (Çaykara, 2006). Arsal ailesinin Avrupa yılları böylece sona ermiş ve 1925'te Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını alarak burada yaşamaya başlamışlardır. Sadri Maksudi Arsal Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin kurucu dekanı olmuş, üniversitede hukuk dersleri vermiş, ayrıca Türk Tarih Kurumu'nun kuruluş sürecinde en etkili kişi olmuş, *Türk Dili İçin* adlı eseriyle Türk Dil Kurumu'nun kuruluşuna da önemli katkılar sağlamıştır. Atatürk, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde ders verdiği dönemlerde onun dersini dinlemeye gitmiştir. Derste sorduğu sorulara aldığı yanıtlarla Sadri Maksudi hakkındaki düşünceleri daha da netleşen Atatürk'ün, ona olan güveni daha da artmıştır (Pultar, 2017). Yazdığı eserlerle, özellikle 1955'te yayınlanan *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları* adlı kitapla millet, milliyet gibi kavramları incelemiş, milliyet fikrine karşı düşünceleri analiz etmiştir. Türkiye'deki milli kimliğin inşasına ve Türkiye'de tarih ve dil bilincinin gelişmesine önemli katkılar sunan Sadri Maksudi'nin Atatürk ile yakınlığı devam etmiş ve zaman geçtikçe onun en yakın fikir arkadaşlarından birisi olmuştur (İncalcık, 2017). Bu yakınlık sonucunda Atatürk Sadri Maksudi'yi Cumhuriyet Halk Fırkası'nın meclis üyesi olarak görmek istemiş ve böylece 1931 ve 1939 arasındaki iki dönem boyunca bu partiden milletvekilliği yapmıştır.

Sadri Maksudi'nin hem bir bilim insanı hem de bir bürokrat olarak Türkiye'ye yaptığı katkılar nedeniyle Atatürk ile oldukça yakın bir dostluk kurduğu anlaşılmaktadır. Sadri Maksudi'nin, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurma sürecinde Atatürk'ün fikirlerinden istifade ettiği birçok Kazan-Tatar milli aydınından biri olmuştur (Çetin Ç. Z., 2018). Ancak kendisi bir dilci olduğu için Atatürk'ün etrafındaki başka dilciler tarafından yakinen takip edilen Sadri Maksudi, bir gün TBMM'de Etibank adının Etibankası olarak değiştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak bu ismin Atatürk tarafından verildiğini bilmediği için bunu bir gramer meselesi olarak gördüğünden böyle bir eleştiride bulunmuştur. Bunu fırsat bilen diğer dilciler Atatürk ile

Sadri Maksudi'nin arasını açmak için bu konuşmayı kullanmışlar ve bunda da başarılı olmuşlardır (Çaykara, 2006). Bu ayrışma konumuz açısından son derece önemlidir. Çünkü uzun süredir CHP'den uzaklaşmış olan Sadri Maksudi'nin Demokrat Parti'ye (DP) yaklaşması ve 1950-1954 yılları arasında DP milletvekili olması, daha sonra 1958 yılında Adile Ayda'nın diploması dünyasına dönüşünü oluşturan siyasal şartları açıklayıcı güce sahiptir. Bu konuya dördüncü başlık altında detaylı olarak değinilmiştir.

3. Adile Ayda'nın İlk Kadın Diplomat Oluşu ve İlk Evliliği

1913 yılında St. Petersburg'da doğan Adile Hanım, ilköğrenimini Paris'te tamamlamıştır. Ailesiyle birlikte Avrupa'dayken, orada aldığı eğitimle ileri düzeyde yabancı dil öğrenmiştir. Siyasetçi yönü olan ve Türk kimliği, Türk dili gibi konularda yazılar yazan babasının düşüncelerinden derinlemesine etkilendiği, kendisinin ileride bir Türkolog olmasına neden olacak düşünsel zeminin böylece oluşmaya başladığı söylenebilir. Adile Hanım'ın yabancı dil bilgisi, edebiyat ve tarihe olan merakı onun özellikle Almanya'da eğitim aldığı yıllarda gelişmiştir. Türkiye'ye döndüğünde ise Cumhuriyet'in eğitime getirdiği fırsat eşitliğinden yararlanan bir kadın olarak eğitimini İstanbul'da, Notre Dame de Sion Fransız lisesinde tamamlamış ve 1932 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir (Emiroğlu, 2022). Ayrıca uzun süre komşuluk yaptığı Halil İnalcık'ın, "Adile Abla" dediği Adile Ayda'nın münevver yönüne ilişkin gözlemleri oldukça önemlidir. Bu gözlemlerden, Adile Hanım'ın gençlik yıllarında son derece donanımlı bir hanımefendi olduğu açıkça anlaşılmaktadır (Çaykara, 2006).

1930'larda Dışişleri Bakanlığı büyük ölçüde erkeklerin dünyası olarak görülmekteydi (Güçlü, 2015). Nitekim İngiltere 1946'ya, İtalya 1963'e ve İspanya 1971 yılına kadar kadınları diploması alanından uzak tutmuşlardır. Türkiye'de ise Adile Ayda, 1932 yılında Dışişleri Bakanlığı sınavlarına girmiş ve aynı yıl meslek memuru olarak atanmıştır. Böylece kendisi Türkiye'nin ilk kadın diplomatı olarak tarihe geçmiştir. Adile Hanım'ın on yıllarca sürecek diplomatik kariyeri bu şekilde başlamıştır ve onunla birlikte diploması alanı kadınlara açılmıştır. 1933'e kadar dünyada kadın diplomatı olan ülke sayısı sadece 13 iken ve Türkiye de bu ülkelerden birisi olmuştur (Bloch, 2004).

Adile Ayda'nın yüksek eğitim seviyesi, üç yabancı dil bilmesi ve yurtdışında okuması onun bu sınavı başarısında yardımcı faktörler olmuştur. Ayrıca modern Türk diplomasisinin inşa sürecinde yetişmiş, nitelikli insan gücüne önemli derecede ihtiyaç duyulmuş, Cumhuriyet'in ilke ve değerlerine bağlı bu insanların diploması alanında da istihdam edilmesi gerekmiştir. Milli Mücadele döneminin hassasiyetlerinin bir sonucu olarak diploması alanında da güvenilirliği yöneticiler tarafından teyit edilmiş kişiler tercih edilmiştir (Sert, 2019). Bu nedenle Atatürk'ün Sadri Maksudi Arsal'a olan güvenin bu süreci kolaylaştıran diğer bir faktör olmuştur. Sonuçta Adile Hanım, bu ilke ve değerleri benimsemiş bir ailenin üyesi olarak Dışişleri Bakanlığı'nda memur olarak görevlendirilmiştir (Önal-Kılıçbeyli, 2020).

İlk evliliğini de bu süreçte gerçekleştiren Adile Hanım, 1934'te aldığı ani istifa kararıyla Dışişleri Bakanlığı'ndan ayrılmış ve diplomasideki ilk evresi böylece kısa süre içinde sona ermiştir. Yukarıda bahsettiğimiz faktörler çerçevesinde Adile Hanım'ın bu istifası araştırılmaya değer bir konu olarak düşünülmüştür.

Çalışmanın ana sorusu da bu istifa sürecinde yaşanan gelişmelerle ilgili olduğundan soruyu tekrar hatırlatmak gerekmektedir. Dışişleri Bakanlığı'nda göreve başladıktan iki yıl gibi kısa bir süre sonra Adile Hanım neden istifa etmiştir ve 1958'de neden diploması dünyasına geri dönmüştür? Bu sorunun her iki kısmına ilişkin yanıtlar konusunda literatürde bir belirsizlik hâkimdir. 1934 yılındaki ayrılışı kısaca "evlenmesi nedeniyle" şeklinde açıklayanlar da vardır (Girgin, 2005). Giriş kısmında bahsettiğimiz eserlerden bazıları tarafından Adile Ayda'nın Dışişleri Bakanlığı'ndaki görevinden ayrılmasıyla ve uzun zaman sonra tekrar bu görevine dönmesiyle ilgili başvurdukları ve birbirini destekleyen/tekrarlayan bilgiler birleştirildiğinde ortaya çıkan anlatı şu şekildedir:

Adile Ayda, 1932 yılında Dışişleri Bakanlığı'na giren ve böylece ilk kadın diplomat sıfatını alan kişi olsa da 1934 yılında – İsmet İnönü tarafından – kadınların yurtdışı görevlere atanmasını yasaklayan bir yasa/düzenleme/karar yürürlüğe girdiği için bu görevinden istifa etmiştir... 1957'de bu yasa kaldırılınca tekrar Dışişleri Bakanlığı'na dönmüştür ve Türkiye Cumhuriyeti'ni farklı ülkelerde temsil etmiştir (Çetin, 2018; Süleymanoğlu-Kürüm & Rumelili, 2018; Balcı & Boztaş, 2021; Rumelili & Süleymanoğlu-Kürüm, 2018).

TBMM Tutanak Dergisi ve Resmi Gazete arşivlerinde yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu zamana kadar kadınların yurt dışına temsilci olarak atanmalarını yasaklayan, bu konuda kadınlar için engeller veya kısıtlamalar oluşturan herhangi bir yasal düzenleme ile karşılaşmamıştır. 25 Haziran 1927 yılında Resmi Gazete'de yayınlanan Hariciye Vekâleti Memur Kanunu'nda da kadın memurlara yönelik herhangi bir ifade dahi bulunmamaktadır (Resmi Gazete, 1927). Ayrıca yine aynı kaynaklarda, 1957 yılında var olduğu iddia edilen bir yasanın yürürlükten kaldırıldığına ilişkin de herhangi bir belge bulunmamaktadır. Dahası, TBMM oturumlarında bu veya buna benzer bir kısıtlama hakkında tartışma dahi yapılmadığı tespit edilmiştir. Adile Ayda'nın diploması dünyasının dışında kalmasına gerekçe olarak böylesine bir yasanın var olduğunu belirten kaynakların bu yasanın ne zaman TBMM'de tartışıldığını ve onaylandığını, Resmi Gazete'de ne zaman yayımlandığını gösteren herhangi bir bilgi vermedikleri de görülmüştür. Ayrıca Cumhuriyet Senatörlerinin kendi el yazılarıyla doldurup imzaladıkları Hal Tercümesi belgesinde Adile Ayda, "1932'de Dışişleri giriş sınavını kazanarak ilk Türk kadın diplomat olmuştur. Kadın olması sebebiyle karşılaştığı engeller yüzünden iki sene sonra ayrılarak..." şeklindeki cümlelerinde de herhangi bir yasal düzenlemeden bahsetmemektedir (TBMM, 1976).

Adile Ayda'nın istifa gerekçesi hakkında yazılan eserlerin bazılarında, bir belge göstermeden yasal düzenlemeden bahsetmeleri, istifanın gerekçesinin ortaya çıkarılması için hassas bir araştırma yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Adile Hanım'ın istifasını açıklayabilecek en güçlü deliller kızları tarafından dile getirilmiştir. Bunlardan birisi Gönül Ayda Pultar'dır ve bu sürecin tarihi arka planını kısaca açıklamaktadır. Kazan Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin 20 Ocak 2019'da Ankara'da gerçekleştirdiği "Sadri Maksudi Arsal ve Adile Ayda" adlı konferansta dedesi ve annesi hakkında önemli bilgiler veren Gönül Ayda Pultar, konuşmasının bu istifa sürecini içeren bölümlerinde şöyle demektedir:

"O sırada hem Sadri Maksudi en parlak dönemini yaşıyor... En makbul milletvekillerinden biri.. Çok gözde durumda... Hem de Ankara bütün sıkıntıları artık geride bırakmış. Çok parlak bir sosyal hayat başlamış Ankara'da. Böyle bir dönemde Sadri Maksudi ve eşi çeşitli davetlere gidiyorlar. Kordiplomatığın, bütün elçiliklerin davetlerine davet ediliyorlar. Artık genç kız olmuş olan kızlarını da götürüyorlar. Herhalde biraz da bunun etkisiyle Adile Dışişleri'nin giriş imtihanına giriyor ve kabul ediliyor. 12 Aralık 1932'de bir tarihi an olmuş oluyor. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa bir kadın diplomat oluyor. Sadece Türkiye Cumhuriyeti'nde değil, İslam âleminde, geniş alırsanız doğu âleminde ilk defa belki de... Genç kız olduğu için bu arada talipleri oluyor. Taliplerinden birini aile reddedemiyor. İsmet İnönü'nün eşinin aracılığıyla talip olan birisine hayır denilemiyor. Evleniyor ama mutlu olmuyor, kısa sürüyor. Ayrılıyor. Yalnız bu arada tabi Adile Dışişlerinden ayrılmış oluyor bu evlilik meselesi dolayısıyla" (Hayri, 2019). Ayrıca diğer kızı Gülnur Üçok da annesinin Dışişleri Bakanlığı'ndaki görevine devam etmemesini bu ilk evliliğine bağlamakta ancak bunun dışında başka bir ayrıntı vermemektedir (Yoğun, 2019).

Bu bilgilere dayanarak ulaşılabilecek açıklayıcı ve tutarlı bir sonuç şudur. Daha önce de vurgulandığı gibi 1934 yılında gelen istifa kararının herhangi bir yasal engel nedeniyle verilmediği açıktır. Adile Ayda'nın kendi ifadesinde belirttiği "kadın olması sebebiyle karşılaştığı engeller" Gönül A. Pultar'ın açıklamasıyla genel olarak örtüşmektedir. Adile Hanım, bir şekilde, İsmet İnönü'nün eşi Mevhibe Hanım'ın önerdiği kişiyle evlenip daha sonra bu evliliği sonlandırmıştır. Sonuçta kendisi, İnönü ailesinin aracılığıyla gerçekleşmiş bir evliliği sonlandırılmıştır. Bu karardan sonra evliliğinde rol alan kişilerle yaptığı özel görüşmeler sonucunda mesleğinde sorunlar yaşayacağını anlamış veya öngörmüş olabilir. Adile Ayda anladığı/öngördüğü bu sorunları kadın olmasına bağlı engeller olarak değerlendirmiştir. Dolayısıyla kadınların artık yurt dışı temsilciliklerde görevlendirilmeyeceğine ilişkin herhangi bir yasal düzenlemenin olmadığı bu koşullar altında Adile Hanım cinsiyetçi pratiklere bağlı birtakım baskılarla veya engellerle karşılaşmış olabilir. Daha önce de belirtildiği gibi Adile Hanım, kendisinin bu süreçte yaşadıklarına ilişkin bir ayrıntı vermemiştir. Bu sorunların neler olabileceğine ilişkin feminist yaklaşımlar çok çeşitli olasılıklar sunabilirler. Diplomatik görevlerin erkeklerden farklı olarak kadınlar için ne tür yeni sorunlar getirdiğine ilişkin çalışmalar bu konuda ufuk açıcı olabilir. Fakat araştırma sürecinde karşılaşılan ve Roma'da diplomatik görevdeyken dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a göndermiş olduğu bir telgraf, istifa gerekçesinin, ilk evliliğiyle ilgili ve böylesine şahsileşmiş bir durumdan farklı olabileceğinin işaretlerini vermekte ve bu nedenle temel sorunun yanıtlanmasını daha da zorlaştırmaktadır. Söz konusu belgeye

değinmeden önce, diplomasiden uzak geçen uzun bir dönemin ardından Adile Ayda'nın tekrar Dışişlerine dönüşünden bahsedilmesi gerekmektedir.

4. Adile Ayda'nın Diploması Dünyasına Dönüşü

Dışişleri Bakanlığı'ndan ayrıldıktan sonra Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Fransız Dili ve Edebiyatı bölümlerini bitiren Adile Hanım, 1942 yılında Halil Reşit Ayda ile evlenerek onun soyadını almıştır. Bu evliliğinden Gülnur (Üçok) ve Gönül (Ayda Pultar) adında iki kızı olmuştur. Diploması dünyasından uzak kaldığı dönemlerde Adile Ayda, 28 Haziran 1943'te Ankara Üniversitesi DTCF Fransız Dili ve Edebiyatı kürsüsüne ve bir yıl sonra da 10 Ekim 1957'ye kadar öğretim üyeliği yapacağı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne geçmiştir (Çoker, 1998).

Türkiye'de bu süreçte çok partili hayata geçilmiş, 1950 seçimleri sonucunda DP iktidara gelmiştir. Uzunca süredir CHP'den uzaklaşmış olan Sadri Maksudi Arsal, bu dönemde DP'nin siyasal çizgisine yaklaşmıştır. Nitekim 1950'de Adnan Menderes, kendisini DP milletvekili yapmıştır. Adile Ayda'nın Dışişleri Bakanlığı'nda tekrar görev alması konusunda babasının bu siyasal ilişkilerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca DP hükümetinin Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu Adile Ayda'yla 1932'den beri tanışmaktaydılar, çünkü ikisi de bakanlığa 1932'deki sınav sonucunda alınmışlardır. Bu nedenlerle Zorlu tarafından tekrar diploması dünyasına davet edilen Adile Ayda, 1958 yılında atama yoluyla diplomat olmuştur ve böylece Dışişleri Bakanlığı'ndaki kariyerinin ikinci evresi başlamıştır.

Yukarıda, 1934'teki istifa süreciyle ilgili tartışmaların yapıldığı bölümde bazı kaynakların 1957 yılında, kadınların yurt dışına görevlendirmeleriyle ilgili yasanın iptal edilmesi sonucunda Adile Ayda'nın diplomatlığa dönebildiğini savunanlara değinilmişti. Araştırma sırasında TBMM Tutanak Dergisi ve Resmi Gazete başta olmak üzere bu tür bir yasanın yürürlükten kalktığına ilişkin veya TBMM'de bu içerikte bir konunun tartışıldığına ilişkin herhangi bir bilgiyle karşılaşmamıştır. Ayrıca DP döneminde, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na hazırlanan Kadınların Siyasal Haklarına Dair Sözleşme Haziran 1959'da onaylanmıştır (Resmi Gazete, 1959). Böylece kadınların siyasal hayat içerisindeki ve devlet kurumlarında çalışmalarına ilişkin var olan haklar bu uluslararası sözleşmenin de garantisi altına alınmıştır.

27 Mayıs darbesi sonrasında Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilmiştir. DP hükümetine yakın diplomatlar ise “daha az öneme” sahip ülkelere gönderilmiştir. Bu süreçte Adile Ayda da Lahey'den Belgrat'a gönderilmiştir. Darbeciler onu cezaen Belgrat'a göndermeyi uygun bulmuşlardır ama bu şehir, Tito dönemi Yugoslavyasının yani Soğuk Savaş döneminin “önemli” ülkelerinden birinin başkentiydi. 1963 yılına kadar burada konsolos olarak çalışan Adile Ayda, 1967-1971 arasında da Roma Büyükelçiliği'nde elçi müsteşar olarak görevlendirilmiştir. Bu görevlendirmede Dışişleri Bakanı Sabri Çağlayangil'in de bir Kırım Türk'ü olmasının etkili olduğu düşünülmektedir (Aytaman, 1996). Adile Ayda, 1958'den Cumhuriyet Senatörü olarak görevlendireceği 1976 yılına kadar birçok yurt dışı temsilcilikte farklı sıfatlarla görev yapmıştır. Özellikle kadın haklarıyla ilgili uluslararası toplantılara Türkiye'yi temsilen gönderilen heyetlerde görevlendirilmesi uygun görülen ilk isim de yine Adile Ayda olmuştur. Bu görevlendirmelerden bazıları şunlardır: Mayıs 1966'da Milletlerarası Kadınlar Konseyi'nin Tahran'da yapılacak olan kongresine Türkiye'yi temsilen gidecek heyette yer alması uygun görülmüştür (Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2022a). Kasım 1966'da Türkiye-İngiltere Daimi Karma Kültür Komisyonunun Londra'da yapılacak toplantısına delege olarak görevlendirilmiştir (Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2022b). Yine Ekim 1970'te Milletlerarası Kişi Halleri Komisyonu'nun Roma'da yapacağı toplantısında, o dönemde Roma Büyükelçiliğinde maslahatgüzar elçi müsteşar olan Adile Ayda imzaya yetkilendirilmiştir (Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2022c).

Bir yandan yurt dışı temsilcilikte görev yapan, bir yandan da ülkede bulunduğu ara dönemlerde uluslararası toplantılara Türkiye'yi temsilen katılan Adile Ayda Roma'da görevli olduğu 22 Mart 1971 tarihinde, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a sürpriz bir telgraf göndermiştir. Telgrafta yazan ifadeler şu şekildedir:

“Cumhurbaşkanı pek Sayın Cevdet Sunay, kurulmakta olan yeni hükümete kadın hakları bakımından da Atatürkçülük ve anayasa prensiplerinin ve kadın-erkek hak eşitliği esasının tatbikini ve bu meyanda sırf kadın olduğum için süregelmekte olan mağduriyetime son verilmesini tavsiye buyurmanızı derin saygılarımla istirham ederim” (Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2022d).

Daha önceki Hal Tercümesi kâğıdında 1934'teki istifasını “kadın olması sebebiyle karşılaştığı engeller yüzünden...” şeklinde belirten Adile Ayda'nın, bu gerekçesinin nasıl anlaşılacağı tartışılmıştı. Ancak 1971'de, yurt dışında görevli iken göndermiş olduğu bu telgrafta da yine kendisi tarafından “kadın olduğum için süregelmekte olan mağduriyetim” olarak ifade ettiği mağduriyet ile neyi kastettiği de bilinmemektedir.

Adile Ayda ile farklı görevler sırasında birkaç kez birlikte çalışmış olan Reha Aytaman'ın yaptığı gözlemler kendisiyle ilgili başka ipuçları içermektedir. Nitekim Aytaman, Adile Ayda'nın diplomatik teamüllere uygun olmayan bazı davranışlar sergilediğini ve elçilik çalışanlarının bu tür davranışları bazen gülümseyerek bazen de rahatsız olarak karşıladıklarını belirtmektedir. Kendisi, bir gün Adile Hanım Belgrat'taki elçilik binasının tabelasını boyarken, etrafında toplanan halkın şaşkın bakışlarını ilginç bir anı olarak anlatmaktadır (Aytaman, 1996). Burada ancak şöyle bir yorum yapmak mümkündür. Bilim insanı yönü, farklı ülkelerin kültürlerini tecrübe etmesi, akademik güveninin tam olması ve kurallara sıkı sıkıya bağlı olmak yerine daha esnek bir diplomatik anlayışına sahip olması, çalışma ortamında eleştirilmesine ve bu nedenle bazı sorunlar yaşamasına yol açmış olabilir. Her halükarda Adile Hanım'ın bu konularda kendisine yapılan eleştirilerden olumsuz şekilde etkilenmiş olması mümkündür. Ancak, bu eleştirileri diplomatlığın gerektirdiği “ciddiyete uymayan”, “esnek” davranışlarına veya “keskin” protokol kurallarına “gerekli gibi” uymamasına yapılmış eleştiriler olarak görmek yerine kendisinin kadın olmasına yönelik bir tavır olarak değerlendirmiş olabilir. Bunun dışında, yine kendisi ayrıntı vermediğinden, bu tür mağduriyetlerinin kadın olmasıyla nasıl bir ilişkisi olduğunu anlamak mümkün değildir, ancak yorumlarla bir açıklama getirilebilmektedir. Ayrıca 13 Temmuz 1976'da Cumhuriyet Senatörü olarak görevlendirilen Adile Ayda'nın, senato üyesi olduğu dönemde benzer sorunlardan hiç bahsetmemiş olması da dikkat çeken diğer bir konudur.

5. Sonuç

Türk siyasi tarihi açısından önemli bir isim olan, Türkiye'nin ilk kadın diplomatı unvanına sahip olan Adile Ayda'nın inşili çıkışlı diplomatik kariyerini incelemeyi amaçlayan bu çalışma, temel olarak bu diplomat hakkında açıklanmayan bazı hususları mercek altına almıştır. Adile Hanım, 1932'de Dışişleri Bakanlığı'nda göreve başlamasından iki yıl gibi kısa bir süre sonra neden istifa etmiştir ve 1958'de görevine neden geri dönmüştür? Bu iki süreci etkileyen siyasal koşullar göz önüne alınarak ilgili sorulara yanıt aranmıştır.

Bu çalışmayı gerekli hale getiren neden ise, Adile Ayda'nın diplomatik yönünü inceleyen çalışmaların, onun istifa ve geri dönüş süreçlerinin gerekçesini açıklamakta zorlanmış olmalarıdır. Söz konusu çalışmalardan bazıları onun istifasını yine onun ifadesiyle sadece bir cümleyle açıklamaktadırlar: “... kadın olması sebebiyle karşılaştığı engeller yüzünden...”. Ancak Adile Ayda tarafından bu ifadenin içi hiçbir zaman doldurulmamıştır. Bu nedenle de, bu genel ifade, istendiği şekilde içi doldurulabilecek bir ifade olarak görülebilir. Yine bu genel ifadenin içi, Türkiye Cumhuriyeti'nin diplomasisi tarihi açısından son derece yanlış değerlendirmelere yol açacak şekilde doldurulabilir.

Bu çalışma, tarihi belgeler ve birinci kaynaklara dayanarak Adile Ayda'nın yaşadığı ve kadın olmasıyla ilişkilendirdiği engellerin neler olabileceğini açıklama çabasıdır. Bu çerçevede, 1934'te Adile Hanım'a, ilk evliliğiyle bağlantılı bir takım özel nedenlerle meslekte başarılı olamayacağını düşündürmesi veya doğrudan bu konuda kendisine bilgi verilmesi üzerine istifa etmiş olabilir. Ki bu ikinci durumu ispatlamak mümkün değildir. 1958'de diplomasisi dünyasına dönüşünde ise babasının DP ile ve kendisinin Fatih Rüştü Zorlu ile yakın teması etkili olmuştur. Ancak ne istifası ne de göreve dönüşü bazı kaynakların iddia ettiği gibi yasal düzenlemelerle ilişkilidir. Başka bir ifadeyle, TBMM tarihinde, Dışişleri Bakanlığı'nda görev yapan kadın personelin yurt dışında görevlendirmelerini engelleyen bir yasa çıkarılmadığı için böyle bir yasanın daha sonra yürürlükten kaldırılması da söz konusu değildir. Dışişleri Bakanlığı'nın kendi iç mekanizmasında da bu tür bir düzenlemeyle karşılaşılmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu günden bu zamana kadar kadınların siyasal hayata katılımını teşvik etmiştir. Bu durum elbette, kadınların Türk diplomasisinde görev alma haklarını da kapsamaktadır. Nitekim Türkiye, seçme ve seçilme hakkı başta olmak üzere kadın hakları konusunda birçok devletten daha önce yasal düzenlemeler yapan bir ülkedir. Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde TBMM'de

kadınların herhangi bir siyasal haktan mahrum bırakılmasına yol açacak yasal bir düzenleme konusu ne tartışılmış ne de böyle bir yasa yapılmıştır. Nitekim 1934 yılında, Cumhuriyet'in kurucu iradesinin Türkiye'de devrimler gerçekleştirdiği ve modern bir ülke inşa ettiği bu kritik dönemde kadınlara yönelik yasaklama/engelleme içeren yasal bir düzenleme yapılmış olması zaten düşünülemez.

Bununla birlikte, yasal düzenlemeler bağlamında Türkiye'nin attığı önemli adımlar bu hakların fiilen en iyi şekilde uygulandığı anlamına gelmemektedir. Literatürde de sıkça tartışıldığı üzere yasal düzenlemeler tek başına yeterli olamazlar. Her türlü hak konusunda olduğu gibi kadın hakları konusunda da insan merkezli bir düşünceye dayanan bir hak kültürünün yerleşmesi gerekmektedir.

Adile Ayda'nın çeşitli mağduriyetleri ile kadın olması arasında kurduğu ilişkiyi anlamak tam olarak mümkün olmasa da diplomatlık kariyeri boyunca çeşitli zorluklar yaşadığı anlaşılmaktadır. Bilimsel açıdan bakıldığında, söz konusu mağduriyetlerin yasal düzenlemelerden değil pratik/ fiili durumlardan kaynaklanmış olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle, Adile Ayda'nın diplomatlık kariyerini etkileyen ve kendisinin kadın olmasıyla ilişkilendirdiği gerekçelerin bilimsel olarak derinlemesine tartışılmasına ve bu konuda daha kapsamlı araştırmalar yapılmasına ihtiyaç vardır.

6. Extended Abstract

The aim of this study is to understand the reasons for the ups and downs in the diplomat career of Adile Ayda, Türkiye's first female diplomat. There is uncertainty about why Adile Ayda's civil service at the Ministry of Foreign Affairs, which started in 1932, ended in a short time like two years, in the researches made about her. Also, under which political conditions she returned to the world of diplomacy in 1958 has not been examined. With this research, it is aimed to contribute to the elimination of this uncertainty.

When we look at the official archive documents written by Adile Ayda, it can be seen that she constantly emphasize some of the problems she experienced "because of being a woman". On the other hand, some studies in the literature try to understand the problems that Adile Ayda may have experienced as a woman diplomat, based on these statements that do not contain detailed information. However, some studies argue that Adile Ayda's resignation from her job as a civil servant in the Ministry of Foreign Affairs in 1934 was related to a legal regulation that prohibited women from being sent abroad that year. They associate Adile Ayda's return to the Ministry of Foreign Affairs in 1958 with the annulment of this legal arrangement. Therefore, explaining when such a legal regulation was made in the history of the Republic of Türkiye and what its scope is, constitutes the main problem of this research.

In order to answer the aforementioned question, the history of laws of the Republic of Türkiye required scanning both the minutes of the Grand National Assembly of Türkiye and the Official Gazette archives. When these sources are examined, no regulation prohibiting the appointment of women in foreign representations has been encountered. Therefore, it has been clearly revealed that this resignation and return process is not primarily related to legal regulations. However, in order to answer the main question, it was necessary to take a closer look at Adile Ayda's personal life. The statements made by her family and close friends about her and the researches made about Adile Ayda's diplomatic aspect were examined. This research has two important results. Adile Ayda left because of problems with her first marriage, not because of legal discrimination against women in Türkiye. Her return to the world of diplomacy is related to the fact that her father, Sadri Maksudi Arsal, is close to that government due to his political preferences.

The Republic of Türkiye has been encouraging women's participation in political life since its establishment. This, of course, includes the right of women to take part in Turkish diplomacy. As a matter of fact, Türkiye is a country that has succeeded in making legal arrangements before many states on women's rights, especially the right to vote and be elected. In no period in the history of the Republic, a legal regulation that would deprive women of any political rights was neither discussed nor passed in the Grand National Assembly of Türkiye. As a matter of fact, it is unthinkable that in 1934, during this critical period when the founding will of the Republic made revolutions in Türkiye and built a modern country, it made a legal regulation that included prohibiting/preventing women from diplomatic duties.

However, important steps taken by Türkiye in the context of legal regulations do not mean that these rights are actually implemented in the best way. As is frequently discussed in the literature, legal regulations alone cannot be sufficient. As with all rights, a culture of rights based on a human-centered idea must be established on women's rights.

Although it is not possible to fully understand the relationship that Adile Ayda has established between her various grievances and being a woman, it is understood that she has experienced various difficulties throughout her career as a diplomat. From a scientific point of view, it has been concluded that the aforementioned grievances may not have arisen from legal regulations but from practical/actual situations. For this reason, there is a need for scientific in-depth discussions of the reasons that affected Adile Ayda's career as a diplomat and associated with her being a woman, and more comprehensive research on this subject.

Keywords: Adile Ayda, Turkish Diplomacy, Sadri Maksudi Arsal, Ministry of Foreign Affairs.

Araştırmacıların Katkı Oran Beyanı / Contribution of Authors

Yazarların çalışmadaki katkı oranları Arif Behiç Özcan %100 şeklindedir.
The authors' contribution rates in the study are Arif Behiç Özcan %100 form.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışmada herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest with any institution or person in the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale İntihal programlarında taranmış ve İntihal tespit edilmemiştir.
This article was scanned in Plagiarism programs and Plagiarism was not detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi kapsamında belirtilen kurallara uyulmuştur.
In this study, the rules specified within the scope of the Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive were followed.

Kaynakça

- Ayda, A. (1991). *Sadri Maksudi Arsal*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Aytaman, R. (1996). *Sınırlı Yıllar (Dışişlerinde 42 Yıl)*. AD Yayıncılık.
- Balci, E., & Boztaş, A. (2021). Tourism as a Soft Power in Turkish Foreign Policy from the Perspective of Women Ambassadors: The Case of Africa. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 9 (3), 1482-1500.
- Bloch, J. C. (2004). Women and Diplomacy. *The Ambassadors Review, Fall 2004*, 93-100.
- Çaykara, E. (2006). *Tarihçilerin Kutbu Halil İnalçık Kitabı*. İş Bankası Yayınları.
- Çetin, Ç. Z. (2018). XX. YY. Başında Paris'te Eğitim Alan ve Siyasi Faaliyetlerde Bulunan Kazan Tatar Aydınları. A. Temizer, & İ. Serbestoğlu (Ed.) içinde, *Multidisipliner Çalışmalar-4 (Sosyal Bilimler Cilt II)* (s. 585-601). Institut za Geografiju.
- Çoker, F. (1998). *Türk Parlamento Tarihi: Cumburiyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri II. Cilt (1966-1980)*. TBMM Vakfı Yayınları.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı. (2022a). *13.5.1966 Tarihli Kararname*. T. C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı. (2022b). *18.11.1966 Tarihli Kararname*. T. C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı. (2022c). *12.10.1970 Tarihli Kararname*. T. C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı. (2022d). *23.03.1971 Tarihli Telgraf*. T. C. Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi.
- Emiroğlu, A. (2022). 1923 ve 1960 Arası Türkiye'de Kadın Hakları ve Türk Kadınının Edindiği Hakları Kullanmaları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(3), 1186-1198.
- Girgin, K. (2005). *Osmanlı ve Cumburiyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz*. Okumuş Adam Yayınları.
- Güçlü, Y. (2015). *Zeki Kunalp and the Turkish Foreign Service*. Cambridge Scholars Publishing.
- Hayri, S. (2019). Türkiye'nin ilk kadın diplomatı Adile Ayda. [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=qLz2SQuF_xI.
- İnalçık, H. (2017). Sadri Maksudi Arsal İçin. *İÜHFİM Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal'a Armağan Özel Sayısı*, 77, 15-18.
- Mankoff, J. (2022). *Empires of Eurasia: How Imperial Legacies Shape International Security*. Yale University Press.
- Önal-Kılıçbeyli, E. H. (2020). Arsal'dan Ayda'ya: Türk-Tatar İdealinin Türkiye Cumhuriyetine Katkısı. *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 12 (47), 11-15. doi: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>.
- Pultar, G. (2017). Dedem Sadri Maksudi Arsal (1878-1957). *İÜHFİM Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal'a Armağan Özel Sayısı*, 77, 43-74.
- Resmi Gazete. (1927). *Hariciye Vekâleti Memurun Kanunu*. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/635T.pdf>. [Erişim Tarihi: 10 Şubat 2023].
- Resmi Gazete. (1959). *Kadınların Siyasi Haklarına Dair Sözleşmenin Tasdiki Hakkında Kanun*. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10220.pdf>. [Erişim Tarihi: 18 Şubat 2023].
- Rumelili, B., & Suleymanoglu-Kurum, R. (2018). Women and Gender in Turkish Diplomacy: Historical Legacies and Current Patterns. K. Aggestam, & A. Towns (Eds.) içinde, *Gendering Diplomacy and International Negotiation* (s. 87-106). Palgrave Macmillan, Cham.
- Sert, H. (2019). Diplomasi Cephesinin Neferleri: TBMM Hükümetleri Döneminde Hariciye Vekaleti. *100. Yılında 19 Mayıs ve Milli Mücadele Sempozyumu*, (s. 1-18).
- Süleymanoğlu-Kürüm, R., & Rumelili, B. (2018). Diplomaside Kadın ve Egemen Maskülenlik: Değişen Normlar ve Pratikler. *Uluslararası İlişkiler*, 15 (57), 3-18, doi: 10.33458/uidergisi.518039.
- TBMM. (1976). Cumhuriyet Senatosu Üyelerine Mahsus Hal Tercümesi Kâğıdı (Sicil No: 441). TBMM Arşivi.
- Yoğun, P. (2019). *Diplomasi Tarihi Işığında İlk Türk Kadın Diplomat: Adile Ayda*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Van 100. Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Yörük, A. A. (2017). Sadri Maksudi Arsal İçin Bir Bibliyografya Denemesi. *İÜHFİM Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal'a Armağan Özel Sayısı*, 77, 123-163.